

УДК 502.3 (477.7)

А. П. Юрченко

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ БІОСФЕРНИЙ ЗАПОВІДНИК НАН УКРАЇНИ:
МИНУЛЕ, СЬОГОДЕННЯ, ПЛАНИ**

Чорноморський біосферний заповідник НАН України, м. Гола Пристань,
Херсонська обл., e-mail: bsbr-priem@yandex.ru

Ключові слова: Чорноморський біосферний заповідник, Причорномор'я, охорона та збереження природних комплексів.

Північне Причорномор'я... П'янки запахи степових трав, прадавні кургани, залишки реліктових лісів, піщані кучугури, неповторні острови, теплі затоки, безмежне і вічно живе море. Все це – Чорноморський біосферний заповідник, найбільший природний резерват Європи. Все частіше до нього звертають свої погляди справжні знавці та шанувальники природи.

Вже більше 85 років існує Чорноморський заповідник, який створено в 1927 році. Це – одна з найстаріших та найцінніших природоохоронних територій України [1]. Він розташований на півдні України, в межах Херсонської та Миколаївської областей. Територія його простягається вдовж північного узбережжя Чорного моря, від лівого берега Дніпро-Бузького лиману до Ягорлицької та Тендрівської заток.

Понад п'ятдесят років Чорноморський біосферний заповідник знаходиться у підпорядкуванні Національної академії наук України. Він входить до складу Відділення загальної біології НАН України. Науково-методичне керівництво діяльністю заповідника здійснює Інститут зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України. Заповідник є одним з найстаріших заповідників та найбільшим морським заповідником України, входить до світової мережі біосферних резерватів, включений до списку ЮНЕСКО і бере участь в реалізації міжнародних досліджень по програмі «Людина і біосфера» (МАБ).

Станом на 2012 р. загальна площа Заповідника складає 109254,8 га. З них 90634,8 га являються заповідними територіями, з яких 75815 га припадає на акваторії Чорного моря, Тендрівської та Ягорлицької заток, 14819 га займають суходільні ділянки та території островів Тендра, Бабин, Смалений, Орлів, Довгий, Круглий, Кінських та Єгипетських островів. 18620 га припадає на буферну зону. Крім того, навколо заповідника створена охоронна зона площею 9278 га.

Три материкові ділянки – Волижин ліс, Івано-Рибальчанська та Солонозерна є лісостеповими і розташовані на Нижньодніпровських піщаних аренах в межах Кінбурнського півострова. Ділянки “Ягорлицький Кут” і “Потіївська” представляють зональний, причорноморський солонцюватий зпустелений степ. Названі території заповідника розміщені в

межах Херсонської та Миколаївської областей. Загальна довжина берегової лінії ЧБЗ сягає понад 500 км.

Чорноморський біосферний заповідник вважається одним з найцікавіших куточків заповідної природи Європи, еталоном західно-причорноморського варіанту приморсько-полинових зпустелених степів та унікального лісостепоного ландшафту арен Нижнього Дніпра, аквальних комплексів мілководних заток Чорного моря, місцем збереження багатьох рідкісних видів рослинного та тваринного світу, епіцентром гніздових, міграційних та зимівельних скупчень птахів, найбільшим комплексом водно-болотних угідь в Північному Причорномор'ї.

Чорноморський біосферний заповідник є спеціалізованою **природоохороною та науково-дослідною** установою. Основні завдання заповідника визначаються Законом України „Про природно-заповідний фонд України“, „Положенням про Чорноморський біосферний заповідник“, та його Статутом. Такими завданнями є **збереження у природному стані природних комплексів заповідника, вивчення основних процесів та явищ**, які відбуваються в них, участь у **підготовці кваліфікованих кадрів природоохоронного профілю та екологічна освіта**.

Ці документи визначають і основні напрями **науково-дослідної діяльності** заповідника, головними з яких є:

1) постійне стеження за станом природних комплексів заповідника (моніторинг стану природних комплексів);

2) вивчення екосистем та їх окремих компонентів у межах заповідника та інших об'єктів природно-заповідного фонду регіону, вивчення основ їх функціонування;

3) розробка наукових основ збереження природних комплексів заповідника;

4) створення і постійне вдосконалення практичних заходів збереження природних комплексів заповідника, а також контроль за їх ефективністю.

Основним документом, в якому узагальнюються всі результати наукових досліджень і спостережень, є щорічні томи „Літопису природи“. Саме аналіз даних багаторічних спостережень дає можливість визначити рушійні чинники динамічних змін, які відбуваються у природних комплексах заповідника та їх складових, прогнозувати на цій основі можливі сценарії подальших змін заповідних екосистем, розробляти заходи зі збереження природних комплексів.

Чорноморський біосферний заповідник є одним з найстаріших заповідників в Україні [2]. Як наслідок, традиції, форми та зміст моніторингу природних комплексів, який проводиться у заповіднику, усталені багаторічним досвідом декількох поколінь науковців [1, 2]. Результати наукових досліджень, отримані вченими заповідника, є основою для розробки ефективних заходів зі збереження унікальних природних

комплексів регіону.

Колектив науковців заповідника складається як з досвідчених фахівців, які ведуть свої дослідження вже протягом 25–30 років, так і з молодих спеціалістів. Це забезпечує спадкоємність багаторічних спостережень за динамічними процесами, які відбуваються у природних комплексах заповідника. Вчені заповідника є членами низки українських та міжнародних наукових товариств, постійно підвищують свою кваліфікацію, щороку беруть участь у великій кількості наукових форумів, активно публікують результати свого наукового доробку у вітчизняних та закордонних наукових виданнях.

Наразі наукові дослідження у заповіднику проводяться у декількох основних напрямках. Перший напрямок, це, звичайно, постійний моніторинг природних комплексів заповідника за програмою Літопису природи. Другий напрямок досліджень полягає у більш детальному вивченні впливу антропогенної трансформації суміжних територій на функціонування природних комплексів заповідника. Актуальність цього напрямку зумовлена розумінням того факту, що заповідання саме собою не є гарантом збереження природних комплексів в умовах потужного антропогенного тиску з боку суміжних територій. Цей блок досліджень має на меті розробку заходів з мінімізації впливу антропогенного тиску на природні комплекси заповідника господарської діяльності на суміжних територіях.

Третій напрямок досліджень спрямований на розробку наукових засад та впровадження у практику моніторингу використання видів-індикаторів; вивчення механізмів адаптацій структурних елементів біоценозів до абіотичних та антропогенних чинників. Цей блок досліджень має на меті удосконалити систему моніторингу природних комплексів, підвищити її ефективність та економічність.

Результати досліджень, отримані науковцями заповідника, використовуються не лише в практиці природоохоронної діяльності в межах заповідної території, а й для розробки рекомендацій та заходів з природоохоронної діяльності в регіоні в цілому.

Проведення наукових досліджень у Чорноморському біосферному заповіднику на високому сучасному рівні забезпечується досить потужною матеріальною базою. В практику наукових досліджень впроваджуються інформаційні та геоінформаційні технології, що дозволить уже найближчим часом вдосконалити моніторинг природних комплексів заповідника та суміжних до заповідника територій на якісно новому рівні.

Заповідником здійснюється значний обсяг науково-координаційної роботи та співпраця з органами влади щодо обґрунтування створення нових об'єктів природно-заповідного фонду. В галузі наукових досліджень, а також у сфері підготовки фахівців природоохоронного профілю, заповідник традиційно активно співпрацює з низкою провідних наукових установ та вищих навчальних закладів. Щорічно науковцями заповідника видається

понад 20 наукових праць у вітчизняних та зарубіжних виданнях. З 2001 по 2005 рр. опубліковано 127 наукових робіт, з 2006 по 2012 рр. – 144. Науковці заповідника проводять спільні дослідження з низкою науково-дослідних інститутів, наприклад багаторічна співпраця поєднує заповідник з ННЦ «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини», Інститутом зоології, Інститутом ботаніки, Інститутом географії, Інститутом геології, Інститутом біології південних морів НАН України тощо..

Щороку на заповідних ділянках проводять наукові дослідження докторанти, аспіранти та магістранти науково-дослідних інститутів НАН України та вищих учбових закладів України, Росії, Польщі. Налагоджено співробітництво і обмін досвідом з науковцями США, Канади, Великобританії, Швеції, Фінляндії, Нідерландів, Румунії, Ізраїлю, Болгарії, Словенії, Польщі, Росії. Від 20 до 100 студентів багатьох вищих навчальних закладів щорічно проходять на території заповідника навчальну та виробничу практики та збирають матеріали для підготовки курсових і дипломних робіт.

Надзвичайно важлива роль Чорноморського заповідника **в збереженні** рідкісних та зникаючих видів рослин і тварин. Серед рослин, що зростають на території заповідника, 44 види охороняються на державному та міжнародному рівнях. З них 30 видів занесені до Червоної книги України (III видання) [3], 16 видів – до Європейського Червоного списку, 6 видів – до Світового переліку видів, які підлягають охороні. Три види охороняються згідно II додатку до Бернської конвенції та 7 видів підлягають охороні згідно II додатку Вашингтонської конвенції, де вказано, що контролю підлягають усі види родини зозулинцевих. До Зеленої книги України занесені 2 степові формації – ковили дніпровської, яка характерна для піщаних степів, та ковили волосистої, що притаманна приморсько-степовим ділянкам заповідника. Також на сторінки Зеленої книги занесені всі угруповання з ендемічним видом – березою дніпровською

Серед багатьох видів безхребетних мешканців акваторій мілководних заток заповідника та морського узбережжя налічується до 20 видів, що охороняються згідно Червоної книги України. Цим вразливим видам загрожує, насамперед, діяльність людини, яка призводить до загального забруднення акваторій, змін гідродинаміки, що пов'язані з зарегульованістю річок, водопровідними та дренажними системами, тощо.

За весь період досліджень на заповідних та прилеглих акваторіях загалом було відмічено 88 видів риб з 43 родин. З 69 видів риб, що занесені до Червоної книги України (2009), тут мешкає 13 видів. Також в акваторіях заповідника водиться 13 видів риб, які охороняються згідно Бернської Конвенції. Морські ссавці, а це звичайний дельфін, чорноморська афаліна та азовка, охороняються на державному та міжнародному рівнях.

На території заповідника достовірно зареєстровано більше 2000 видів комах. До Червоної книги України занесені 40 видів, два з яких – коник

дибка степова та метелик Зеґрис Евфема – також підлягають особливій охороні за Бернською конвенцією. Найбільш характерними мешканцями аренних ділянок заповідника є такі рідкісні види комах, як красотіл пахучий, турун бесарабський, жук-олень (або рогач звичайний), коник дибка степова, богомол емпуза смугаста, усі види джмелів, ктир гігантський. У приморському степу та на о. Тендра масово зустрічаються метелики махаон, подалірій та ін. Своєрідність і унікальність природних комплексів заповідника зумовили наявність у фауні комах таких вузьколокальних псамофільних ендемічних видів, що приурочені до сипучих пісків, як ендемік Нижньодніпровських пісків стрибун Нордмана та субендемік України циміндіса Медведєва. Дубово-березово-осикові гайки, що збереглися здебільшого лише на аренних ділянках заповідника, за комплексом реліктових видів комах віднесені до однієї з 10 реліктових ділянок України.

На території заповідника мешкають 5 видів земноводних, всі вони охороняються Бернською конвенцією. Фауна плазунів, що населяють заповідник, на думку спеціалістів, є однією з найбільш різноманітних в Україні. На заповідних ділянках мешкає 9 видів плазунів, 4 з яких занесені до Червоної книги України: жовточеревий та чотирисмугий полози, мідянка, степова гадюка. Всі плазуни, що мешкають на заповідних ділянках, охороняються згідно Бернської конвенції.

За увесь період спостережень у заповіднику відмічено більше 60 видів ссавців, постійно мешкають 40–45 видів. Серед них 18 видів занесені до Червоної книги України та більше 25 видів охороняються згідно Бернської конвенції. Під дію Конвенції про мігруючих тварин підпадають 8 видів кажанів та 3 види дельфінів. Цінність фауни підтверджує наявність видів-ендеміків. Лише на Нижньодніпровських аренах зустрічається піщаний сліпак та ємуранчик Фальц-Фейна.

Птахи – найбільш численний клас хребетних тварин у Чорноморському біосферному заповіднику. Всього за період існування заповідника тут відмічено 306 видів птахів, з яких 60 занесені до Червоної книги України (приблизно 73 % від загальної кількості видів птахів, що охороняються в Україні). З них 19 видів гніздяться, решта – трапляються під час сезонних міграцій, на зимівлі, або ж зрідка залітають.

З групи прибережних та водоплавних птахів у заповіднику відмічено 31 вид, з них 15 гніздяться: рожевий пелікан, нерозень, пухівка, крех середній, кулики: лежень, пісочник морський, кулик-довгоніг, чоботар, кулик-сорока, дерихвіст лучний, мартин каспійський, крячки та ін. З групи хижих птахів відмічено 20 видів, що охороняються. У заповіднику гніздяться орлан-білохвіст, сова болотяна та совка. Інші зустрічаються в заповіднику в позагніздовий період. Серед горобиних звичайним зимуючим видом є сірий сорокопуд, під час міграцій відмічені: сорокопуд червоноголовий, шпак рожевий, золотомушка червоночуба та вівсянка чорноголова.

Значна кількість рідкісних та ендемічних видів свідчить про величезну цінність генофонду екосистем, які представлені на заповідній території.

Крім своєї основної діяльності ЧБЗ веде активну роботу по збереженню водно-болотних угідь та їх біорізноманіття. За Рамсарською Конвенцією (1975) «Тендрівська та Ягорлицька затоки Чорного моря, включаючи Чорноморський біосферний заповідник» (код IWRB 057) увійшли до мережі водно-болотних угідь міжнародного значення, які, внаслідок складного поєднання унікальних зональних і азональних компонентів, за екологічним і природоохоронним значенням не мають собі рівних у Чорноморсько-Азовському регіоні. Водно-болотні угіддя ЧБЗ є природними зразками угідь, що характерні для північного узбережжя Чорного моря. Вони відіграють важливу гідрологічну, біологічну та екологічну роль в функціонуванні прибережної системи, їх властивості цілком відповідають критеріям водно-болотних угідь міжнародного значення. Функціонування цих ВБУ сприяє збереженню ґрунтів, унікальних біотичних угруповань, водних ресурсів. Вони представляють естетичну та культурну цінність як національна спадщина та сприяють збереженню традицій природокористування місцевого населення. Загальна площа водно-болотних угідь міжнародного значення «Тендрівська затока» та «Ягорлицька затока» 72 тис. га, що складає 12,1 % від усієї площі ВБУ України. В різні роки на території ВБУ ЧБЗ гніздилося від 40 до 70 % усіх колоніальних птахів півдня України.

Рамсарські водно-болотні угіддя Тендрівська та Ягорлицька затоки є ключовою територією для збереження світової популяції мартина середземноморського, адже на островах Чорноморського біосферного заповідника гніздиться більша її частина. Крім того, Тендрівська та Ягорлицька затоки є ключовими у збереженні чорноморських гніздових популяцій пухівки та креха середнього, української гніздової популяції пелікана рожевого. Також ці акваторії є важливими для збереження таких видів, як пісочник морський, чоботар, кулик-сорока, крячок каспійський.

Надзвичайну роль у збереженні водоплавних та прибережних птахів водно-болотні угіддя ЧБЗ відіграють під час міграцій птахів. Останнє зумовлене тим, що регіон Чорноморського біосферного заповідника знаходиться на перехресті двох потужних міграційних шляхів, один з яких проходить долиною Дніпра, а другий — північним узбережжям Азовського та Чорного морів. Чудова кормова база цих угідь та заповідний режим дають змогу зупинятися тут на відпочинок та відгодівлю величезній кількості різних видів лелекоподібних, качок та сивкоподібних.

Багатство кормової бази у поєднанні з м'якістю льодового режиму роблять ці водно-болотні угіддя вкрай важливим місцем зимівлі багатьох водоплавних птахів, зокрема лебедів-шипунів та кликунів, різних видів гусей та качок, лиски. Крім того, ці угіддя відіграють важливу роль для зимівлі орлана-білохвоста, адже деякі види водоплавних птахів (особливо лиска), що

зимують на акваторіях заток, складають основу живлення цього виду, що охороняється законом.

Не тільки охорона та вивчення унікальних природних комплексів відносяться до головних завдань, які поставлені державою перед заповідниками в Україні. Важливим завданням є **здійснення еколого-освітньої, просвітницької та пропагандистської діяльності** з метою підвищення престижу заповідної справи, виховання шанобливого ставлення до природи і природоохоронних територій, любові до Батьківщини. На сьогодні Чорноморський біосферний заповідник є одним з найбільших центрів природоохоронної пропаганди і просвітницької діяльності північно-західного Причорномор'я [4].

Еколого-освітнім центром ЧБЗ здійснюється активна співпраця з різними установами та організаціями – державними органами влади, організаціями Міністерства екології та природних ресурсів України, міжнародними громадськими природоохоронними організаціями та їх представництвами в Україні (Wetland's International, BirdLife International, TACIS), вищими навчальними закладами (як українськими – 15 ВНЗ, в тому числі національні університети Києва, Одеси, Харкова, державні університети Херсона, Запоріжжя, Миколаєва, Ніжина, Сум, Кіровограда, так і з ближнього 2 ВНЗ, в тому числі Московський державний університет, та дальнього – 3 ВНЗ, у тому числі Королівський університет Белфаста, Познанський університет, зарубіжжя), районними відділами освіти, школами, позашкільними закладами – обласними та районними центрами еколого-натуралістичної та туристсько-краєзнавчої творчості учнівської молоді, дошкільними навчальними закладами, Херсонським відділенням Малої академії наук, ветеранськими організаціями, засобами масової інформації.

Співробітники заповідника проводять велику консультативно-методичну роботу з вчителями, працівниками позашкільних закладів, вихователями дошкільних установ, студентами, слухачами МАН, школярами. Ведуть активну лекційну роботу в навчальних та позашкільних закладах, в різних установах та організаціях.

Тематичні екскурсії та експедиції, консультації, керівництво курсовими і дипломними роботами, проведення науково-практичних конференцій та круглих столів, практичні природоохоронні заходи за участю студентів підпорядковані єдиній меті – підготовці спеціалістів у всіх сферах екологічної практичної управлінської, освітньої та наукової діяльності з глибокими екологічними знаннями, біосферним світоглядом, формуванню у них високої екологічної культури.

Тісна співпраця з Херсонським обласним центром еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді і районними станціями юних натуралістів дає змогу працівникам заповідника здійснювати професійну орієнтацію зацікавлених школярів шляхом залучення їх до проведення

польових робіт під час обліків наземних хребетних тварин в заповіднику, екскурсій у природу під керівництвом наукових співробітників заповідника.

Однією з дієвих форм еколого-освітньої роботи залишається діяльність музейної експозиції, яка дозволяє значно розширити географію просвітницької діяльності заповідника, оскільки протягом року відвідувачами музею стають не лише місцеві жителі, а й пацієнти санаторію «Гопри», а в літню пору – ще й відпочиваючі рекреаційної зони «Залізний Порт» з усіх куточків України і зарубіжжя. Екскурсії до музею не тільки знайомлять відвідувачів з різноманітністю видів та природних комплексів, що охороняються в заповіднику, а й обґрунтовують необхідність існування природоохоронних об'єктів, роз'яснюють сутність багатьох екологічних проблем регіону. Така робота також сприяє формуванню позитивного відношення до заповідника у місцевого населення.

Відвідування музейної експозиції студентами-екологами, біологами, географами чи рибоводами перетворюється на лекцію, що орієнтована на фахову підготовку спеціалістів. Робота зі школярами базується на міждисциплінарному підході до формування екологічного мислення, що передбачає логічне поєднання й поглиблення системних природних знань, підпорядкування різнобічних знань основній меті екологічної освіти; взаємозв'язок краєзнавства, національного і глобального мислення, що сприяє поглибленому розумінню екологічних проблем у різному віці [5].

В різні роки музейну експозицію еколого-освітнього центру відвідують від 1,5 до 3,0 тис відвідувачів.

Неоціненну підтримку у справі екологічної освіти і природоохоронної пропаганди надають заповіднику засоби масової інформації. Без допомоги преси, радіо та телебачення значно важче було б вирішувати поставлені завдання. Виступи співробітників заповідника в засобах масової інформації дозволяють донести необхідну інформацію до величезної аудиторії, залучити місцеве населення до вирішення екологічних проблем регіону. Думка спеціаліста, живе слово завжди сприймається з великим інтересом. У своїх виступах співробітники заповідника піднімають не тільки питання, що пов'язані з проблемами заповідника, а й інформують про цікаві природні явища, про зникаючі види тварин і рослин нашої місцевості, наголошуючи на проблемах і практиці їх охорони, формуванні екологічної поведінки, висловлюються щодо актуальних глобальних екологічних тем.

Наприклад, тільки протягом 2012 року, діяльність еколого-освітнього центру заповідника висвітлювалася в районній газеті «Голопристанський вісник» – 2 публікації, поміщено 6 публікацій в міській газеті «Рідна Пристань», спеціалісти заповідника виступали на телебаченні на каналі «1+1», телеканалі «Скіфія» ХОТРК. Традиційними вже стали виступи науковців заповідника в програмі «Дивосвіт» на радіо «Таврія». Так, в

листопаді того ж року розпочалася трансляція серії передач «Залами музейної експозиції Чорноморського біосферного заповідника».

За роки існування в заповіднику накопичений значний досвід **охорони та менеджменту** заповідних територій, водно-болотних угідь, рослинних та тваринних угруповань. На початку 80-х років ХХ сторіччя було змінено стратегію диференційованої охорони на інтегральну, тобто на збереження цілісних природних комплексів.

В заповіднику було проведено інвентаризацію та класифікацію природних комплексів, розроблено репрезентативну мережу екологічного моніторингу їх стану, відпрацьовані методичні прийоми збору матеріалу та проведення моніторингу. Найбільш важливим досягненням і досвідом можна вважати розробку рекомендацій з удосконалення структури заповідної території, в результаті яких за допомогою Президії Національної академії наук України та Міністерства екології та природних ресурсів України вдалося суттєво збільшити заповідну територію [6]. Зараз співробітники заповідника розробляють методичні прийоми з реабілітації та відновлення природних комплексів на приєднаних територіях. Це, перш за все, інвентаризація стану угідь, розробка системи охорони й моніторингу, вдосконалення інфраструктури приєднаних територій.

Враховуючи, що протяжність берегової лінії заповідних акваторій Чорного моря, Тендрівської та Ягорлицької заток, периметру материкових ділянок перевищує 500 кілометрів, вся територія Заповідника розподілена на 10 кордонів, на яких проживають 10 сімей єгерів, що охороняють заповідні природні комплекси. Слід зазначити, що в середньому на одного єгера припадає більше 10 тисяч гектарів площі і 40 кілометрів обходу. Відстань найвіддаленіших кордонів від найближчого населеного пункту сягає більше 30 кілометрів, а від пунктів кваліфікованої медичної допомоги – 50 кілометрів. Це свідчить про те, що Заповідник є надзвичайно складною і розгалуженою природоохоронною науково-дослідною і господарською структурою, в роботі якої протягом багатьох років накопичувались і поглиблювались невирішені питання і проблеми, які на сьогоднішній день потребують термінового вирішення.

Найбільшими проблемами на сьогоднішній день є охорона і збереження заповідних комплексів як загальнонаціонального надбання, оформлення документів на право постійного землекористування земель, що були приєднані до Заповідника в 2009 році. Надзвичайною проблемою є охорона водних акваторій та боротьба з незаконним виловом живих водних біоресурсів. Протистояти натиску технічно забезпеченим і добре організованим угрупованням браконьєрів державна служба охорони заповідника не завжди в змозі. Вилов креветки та інших видів водних ресурсів став промислом і об'єктом наживи для певної групи громадян, на

превеликий жаль, такі явища не отримують належної оцінки з боку структур, що мають боротися з цими порушеннями.

Потребують термінового вирішення земельні питання. Державними актами на право постійного користування землею оформлено лише 75% від загальної сучасної їх площі. Це створює умови для зазіхань бізнесових структур, впливових осіб на земельні території заповідника з метою створення на них приватних мисливських господарств, баз відпочинку та рекреаційних зон. Відсутність коштів, а також не державницька позиція деяких природоохоронних і землевпорядних організацій, стримує можливість здійснення плану землевпорядкування і розробки Проекту організації території Заповідника, отримання державних актів на землю.

Нагальними залишаються питання утримання матеріальної бази кордонів. Приміщення на них побудовані ще в довоєнний період, господарським способом з підручних матеріалів і зараз активно руйнуються. На 3 польових базах (кордонах) немає питної води, доставка її проводиться за 30 кілометрів в малоприсаєднаних для зберігання питної води ємностях. Необхідно терміново проектувати і будувати артезіанські свердловини.

Серйозну загрозу заповідним територіям створюють пожежі, які найчастіше виникають в результаті підпалів організованими угрупованнями, що намагаються довести неспроможність Заповідника зберегти території, та відібрати їх для задоволення своїх потреб. На превеликий жаль, єгерські кордони не укомплектовані технічними засобами (трактори, плуги, дискові борони, косарки і ємності для води), що дають змогу протистояти підпалам, попереджувати і ліквідувати пожежі.

З огляду на це, за ініціативою ЧБЗ питання щодо стану справ в Чорноморському біосферному заповіднику в 2012 р. двічі обговорювалися у Президента Національної академії наук України Бориса Євгеновича Патона. За його дорученням питання щодо стану справ та заходи щодо покращення ситуації в Чорноморському біосферному заповіднику розглядалися на засіданні Бюро Президії Національної академії наук України. Завдяки принциповій і виваженій позиції Президента НАНУ ЧБЗ отримав фінансову допомогу на оформлення документів, пов'язаних з земельними питаннями, а також передбачені кошти на виготовлення Проекту організації території заповідника на поточний – 2013 рік. Виділена необхідна техніка для попередження пожеж, матеріальні ресурси і побутова техніка для покращення умов проживання єгерів на кордонах заповідних ділянок.

Ці та інші заходи дали змогу значно покращити виконання заходів по охороні та збереженню заповідних комплексів, проведенню наукових досліджень, біотехнічних заходів, еколого-просвітньої роботи та природоохоронної пропаганди.

Чорноморський біосферний заповідник живе, здійснює свою благородну місію по збереженню природи в складних сучасних умовах. Майбутнє нашої природи залежить від того, наскільки ефективною буде наша діяльність сьогодні. В основному ця діяльність здійснюється завдяки підтримці Національної академії наук, ентузіазму співробітників заповідника, розумінню надзвичайної важливості завдань, що поставлені державою перед Заповідником, подвижницькому служінню божеству на ім'я ПРИРОДА.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борейко В.Е. История заповедного дела в Украине. Сер.: История охраны природы. – Вып. 2. – К.: Киевский эколого-культурный центр. – 1995. – 183 с.
2. Черняков Д.А. Очерк истории Черноморского заповедника. – Херсон: ОАО «ХГТ». – 2007. – 64 с.
3. Юрченко А.П. Чорноморському заповіднику 85 років // Матеріали ХІХ Теріологічної школи-семінару «Теріофауна заповідних територій та збереження ссавців. – Гола Пристань: ПАТ «ХМТ». – 2012. – С. 10.
4. Червона книга України. Тваринний світ. – К.: Глобалконсалтинг. – 2009. – 600 с.
5. Маяцкий Г.Б., Черняков Д.А., Уманец О.Ю., Селюнина З.В., Яремченко О.А. О необходимости расширения территории Черноморского биосферного заповедника//Оптимізація природнозаповідного фонду України. – К.: Ін-т зоології НАНУ. – Вып. 1. – 1994. – С. 40–44.
6. Бахтіарова Л.І. Еколого-освітня робота в Чорноморському біосферному заповіднику // Матеріали ХІХ Теріологічної школи-семінару «Теріофауна заповідних територій та збереження ссавців. – Гола Пристань: ПАТ «ХМТ». – 2012. – С. 14.

А. П. Юрченко

ЧЕРНОМОРСКИЙ БИОСФЕРНЫЙ ЗАПОВЕДНИК НАН УКРАИНЫ: ПРОШЛОЕ, НАСТОЯЩЕЕ, ПЛАНЫ

Ключевые слова: Черноморский биосферный заповедник, Причерноморье, охрана и сохранение природных комплексов.

В статье приведены общие сведения о заповеднике, дана оценка его экологического международного значения, обозначены современные проблемы деятельности ЧБЗ и пути их решения.

A. P. Yurchenko

BLACK SEA BIOSPHERE RESERVE OF THE NAS UKRAINE: PAST, PRESENT, PLANS

Keywords: Black Sea Biosphere Reserve, Black sea Region, guard and conservation of natural complexes.

To the article general information is driven about the Reserve, the estimation of its ecological international value is given, the modern problems of activity of the BSBR and ways of their decision mark.